

Ђорђе Лазаревић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српску књижевност

СТРУКТУРА КАНОНА НА ЈУТРЕЊУ НА ПРИМЕРУ СЛУЖБЕ СВЕТОМ ПАТРИЈАРХУ ЈЕФРЕМУ

У раду се приказује повезаност Библијских песама и канона на јутрењу, најважнијег и најсвечанијег дела овог богослужења, на примеру *Службе патријарху Јефрему* средњовековног песника епископа Марка Пећког. Анализа структуре канона на јутрењу, литургијске песме која припада корпусу старе српске књижевности, показује могућности повезивања светописамског текста са српским средњовековним текстовима и његовог утицаја на њих. Повезивање Библијских песама и песама канона одвија се преко ирмоса, песама које су инспирисане библијским садржајем и које повезују догађаје из житија светога са основним смислом светописамског текста.

Кључне речи: Библијске песме, *Служба патријарху Јефрему*, Марко Пећки, канон, тропар, јутрење

1. УВОД

Током две хиљаде година постојања Цркве богослужење је претрпело велике промене. Потекавши из јудејске средине, имајући старозаветне текстове за своју основу, посебно у богослужбеном смислу, новозаветно богослужење ослањало се на њега како у основи своје структуре, тако и приликом настајања нових богослужбених текстова који су имали за задатак да опевају новопрослављене светитеље. Библијски текст је основа хришћанског богослужења, било да се он чита или поје, било да је старозаветни или новозаветни. С обзиром на ову чињеницу, и каснији богослужбени текстови, настали из потребе прослављања одређених црквених празника или за Цркву значајних личности, морали су да се уклопе и ускладе са општом структуром богослужења која има библијску основу. Ово је случај и са српским средњовековним текстовима, као што је *Служба патријарху Јефрему*, настала почетком 15. века, непосредно након упокојења самог патријарха српског Јефрема.

1 djakondjordje@gmail.com

2. БОГОСЛУЖЕЊЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ КАО ОКВИР КЊИЖЕВНОГ ЖАНРА СЛУЖБЕ

Богослужење представља једну од најосновнијих манифестација људске религиозности која се састоји из вршења посебних радњи које имају за циљ успостављање или демонстрацију човекове везе са Богом. Човек је прво богослужење вршио још у рају: поштујући забрану једења од дрвета познања добра и зла (и тиме потврђујући своју зависност од Бога; 1. Мојс. 2, 9), Адам и Ева су јели од дрвета живота и пребивали у заједници са Богом (1. Мојс. 3, 22).

Током векова хришћанске Цркве богослужење се вршило према различитим правилима. Утицаји Јерусалима, Антиохије и Цариграда преплитали су се и преузимали примат у различитим историјским епохама. Овај примат утицао је и на богослужбену химнографију. Од 11. века у употреби у православној Цркви је Јерусалимски типик или типик манастира светог Саве Освећеног, а у складу са овим типиком морала је бити усклађена и химнографија, посебно она која је настајала у овом периоду и касније, док је богослужење празника ранијих векова и богослужбених типика прилагођавано новим околностима (Пентковски 2003: 79–81).

Јерусалимски богослужбени типик први пут се појављује на територији Српске Цркве 1318. (1319) године. Овај типик преведен је са грчког језика на иницијативу српског архиепископа Никодима и у науци је познат као Никодимов типик².

Убрзо након појаве *Никодимовој шийику* у манастиру Хиландару на Светој Гори Атонској настао је други српски превод *Јерусалимској шийику*, познат као *Романов шийику*. Овај типик настао је 1331. године на основу предлошка за богослужења келиотског и општежитељског манастирског живота и био је у употреби у српским манастирима³. Службе епископа Марка Пећког, које су настале крајем 14. и почетком 15. века, писане су за богослужења која су вршена управо у складу са оваквом богослужбеном праксом и морала су да буду усклађена са прописима *Јерусалимској шийику* (Пентковски 2012: 505; Пентковски 2003: 81). Исто важи и за Маркову Службу патријарху Јефрему⁴, која је предмет овог рада.

2 Оригинаал Никодимовог типика налазио се у Народној библиотеци Србије и уништен је 1941. године приликом бомбардовања Београда и НБС. Заслуга за очување текста Никодимовог типика припада протојереју др Лазару Мирковићу, професору Карловачке богословије, који је рукопис снимио и прокоментарисао, тако да је касније могао бити проучаван од стране научника. О *Никодимовом шийику* в: *Тийику архиепископа Никодима*, у два тома, Чигоја штампа, Београд, 2007. На тему *Никодимовој шийику* писане су две научне дисертације, једна докторска, на Православном богословском факултету Српске Православне Цркве у Београду, коју је одбранио блаженопочивши епископ шумадијски др Сава (Вуковић), а друга магистарска, на Богословском факултету Аристотеловог универзитета у Солуну, коју је одбранио садашњи епископ нишки мр Арсеније (Главчић). Обе дисертације постоје у рукопису и нису објављиване.

3 Данас се чува у Берлину. О *Романовом шийику* в: Симић 2010; Мирковић 1956; Јагић 1873: 37; Стојановић 1902; Стојановић 1905; Воскренский 1882: 115.

4 *Служба патријарху Јефрему* анализира се на основу Богдановићевог издања: Богдановић 1986: 171–187.

3. О ХИМНОГРАФСКОМ ЖАНРУ СЛУЖБЕ

Као црквено-богослужбени и књижевни жанр „Служба” (ἀκολουθία, posljodovažnie) се састоји из најмање два, а понекад и више делова. Основна два дела *Службе* јесу песме које се певају на вечерњи и на јутрењу. Ове песме пропраћене су упутствима које се тичу њихове богослужбене употребе: на колико стихова ће стихире да се певају, којим напевом (гласом) ће да се певају, који паримеји се читају, у случају да помен светога пада у време празника или попразништва (као што је случај са *Службом светом архиепископу Никодиму*) када ће да се певају празничне песме, који прокимен ће да се поје и који одељак из Јеванђеља ће да се чита на јутрењу, на колико стихова ће да се пева канон, као и хвалитељне стихире. Овим двама деловима *Службе* најчешће се додаје трећи, а по реду први део, а то је мала вечерња. Овакав је случај са Марковом *Службом светом патријарху Јефрему*, која се састоји из ова три главна дела.

Наведена три дела *Службе* могу се поделити и на мање целине. Ове целине током вечерњег и јутрења историјски су настајале у различитим периодима Цркве и пружају верницима различите информације о смислу и садржају празника. Наша пажња у овом раду биће усмерена на средишњи, најсвечанији део јутрења *Службе светом патријарху Јефрему*, а то је канон.

*Канон*⁵ (Κανόν) је вишестрофна црквена песма јасно дефинисане структуре и један од најважнијих, кључних жанрова византијске химнографије. Канон се састоји од девет, тј. осам песама (ὁδὴ). Друга песма се изоставља, осим у време Великог поста, када се поје свих девет песама. Свака песма канона састоји се од ирмоса (почетне строфе) и тропара, који понављају метричку структуру ирмоса. У већини канона свака песма завршава се тропаром, посвећеним Богородици – богородичним. Канон често садржи акростих: прва слова њихових тропара (понекад само богородичних), укључујући или искључујући ирмосе и богородичне, чине једну или неколико фраза (или алфабет). У акростиху често је сачувано име писца канона (Скабалланович 1910: 666; Желтов 2017: 204–208).

Основну карактеристику форме канона представља тематска повезаност сваке његове песме са одговарајућом Библијском песмом јутрења. *Библијским песмама* (ὁδαί) називају се неколико поетских текстова из Старог Завета и Јеванђеља. Библијске песме се користе упоредо са псалмима, а њихов састав обично се схвата као додатак Псалтиру. Ове песме испевали су старозаветни пророци и праведници поводом најважнијих догађаја у њиховом животу, као и животу читавог Израиља. У Светом Писму записано је једанаест оваквих песама. То су две песме Мојсија (2. Мојс. 15, 1–19 и 5. Мојс. 32, 1–43), песма Деворе (Суд. 5),

5 О канону, његовој историји и пореклу, види докторску дисертацију, одбраћену код С. С. Авринцева: Василик, Владимир Владимирович, диакон (2006), *Происхождение канона (Богословие, история, поэтика)*, издательство Санкт-Петербургского университета, Санкт-Петербург, 2006.

Ане (1. Цар. 2, 1–11), Авакума (Авак. 3, 2–19), Исаије (Ис. 26, 9–20), Језекије (2. Мојс. 38, 11–20), Јоне (Јона. 2, 3–11), тројице младића (Дан. 3, 26–88), Захарије (Лк. 1, 68–89) и Мајке Божије (Лк. 1, 46–56). У састав канона није ушла песма Деворе, због свог ратничног карактера, као и песма Језекије, чисто лична молитва. Песма тројице младића подељена је на два дела и чини седму (26–56) и осму песму (57–88), док се песма Мајке Божије пева засебно, после осме песме канона. Библијске песме се певају тројако: у потпуном облику (у време обичних дана Великог поста, и то не свих), у скраћеном облику (у дане ван великог поста) и у још краћој верзији (недељом, празницима, у попразништву).

Библијске песме су подељене на стихове. Управо између ових стихова најпре су се појавили тропари који улазе у састав данашњих канона. Један од најстаријих канона, покајни канон светог Андреја Критског, који се поје током Великог поста, садржи читавих двеста педесет тропара, како би покрио све стихове Библијских песама (Скабалланович 1910: 667–668; Ткаченко, Желтов 2009: 63–65). *Ирмоси* (ἰρμός) су представљали везу између Библијских песама и тропара канона, зато они прате тематику Библијских песама, а често су буквално преузети стихови из њих. Ирмоси су поетски, али и мелодијски образац за тропаре химнографског канона. Тропари канона подударају се са ирмосом по броју слогова, подели на певачке целине и акценту. Ирмос се налази на почетку сваке песме канона и у многим случајевима поје се као први тропар песме.

С обзиром на то да се тропари канона по свом садржају превише удаљавају од тематике Библијских песама са којима су повезани ирмосом, да би се поново успоставила њихова повезаност са овим песмама њихов дугачки низ завршава се онако, како је и започео – ирмосом. Овакав повратак песме канона на свој почетак назива се катавасија. *Катавасија* (καταβασία) на велике празнике се састоји од понављања ирмоса песама канона, док на мање празнике катавасија представља ирмосе другог, сродног празника, а у обичне дане то су ирмоси другог канона, и то само после треће, шесте, осме и девете песме канона. Сам термин различито се тумачи код научника. Тако, Ђорђе Трифуновић, идући за мишљењем Лазара Мирковића, сматра да назив катавасија долази од тога што су појци силазили (καταβαίνω) са својих седишта у средину храма, па су заједно појали ирмос (Трифуновић 1990: 131; Мирковић 1918: 231). Међутим, Скабалланович, а за њим и савремени литургичари (на пример, Михаил Желтов и Алексеј Пентковски), заступају мишљење према коме термин катавасија означава „повратак”, „завршетак” (κατάβασις), тј. последњи део одређене литургичке структуре (Скабалланович 1910: 681–683; Желтов 2017: 641–642; Пентковский 2003: 83).

Једна овако сложена поетска композиција, која се састоји од Библијских песама, ирмоса песама, тропара песама канона и катавасије, није се одједном појавила у богослужењу Цркве. Настајала је постепено, најпре као трипесмац, тј. структура од три песме, највероватније

осме и девете које су се појале сваког дана, док су остале додаване редом, сваког дана по једна. Када је дошло до изостављања друге песме (осим у време Великог поста), недељом су се појале све песме канона, а осталим данима трипесмаци.

Канон у *Служби* Марка Пећког писан је за појање „на осам” и садржи ирмос и по четири тропара (три и богородичан). У рубрици пре почетка канона стоји да се пре овог канона поје канон Богородици. Ирмоси за песме канона преузети су из Октоиха, и то из недељне, васкрсне службе првог гласа, дакле, предвиђени за празничну службу. У *Служби светом патријарху Јефрему* одређена је катавасија „Отворићу уста моја”, четвртог гласа, која одговара и ирмосима песама. Ова катавасија Пресветој Богородици је празнична, одређена да се поје у недељу и на празник Благовести Пресветој Богородици, док се на саме Богородичине празнике поје са изменама које одговарају конкретном садржају празника. Дакле, Марко Пећки је одредио да *Служба светом патријарху Јефрему* буде празнична, попут недељне.

4. КАНОН У СЛУЖБИ ПАТРИЈАРХУ ЈЕФРЕМУ И БИБЛИЈСКЕ ПЕСМЕ

Као што смо већ казали, канон на јутрењу се састоји од девет песама, од којих се друга изоставља, осим у триодском богослужењу Часног поста. Дакле, песама је осам, означених бројевима (прва, трећа, четврта... девета). У даљем тексту покушаћемо да повежемо основне поетичке елементе тропара канона на јутрењу у *Служби патријарху Јефрему* са Библијским песмама.

Прва Библијска песма говори о изласку из Египта и преласку Црвеног мора, о доласку Израиља, изабраног народа јеврејског, у Обећану земљу. Преузета је из Друге књиге Мојсијеве, тј. Књиге изласка, глава 15, стихови 1–20. Овај догађај у историји јеврејског народа има сотириолошки смисао и представља праслику спасења и избављења људског рода Христовом крноваскрсном жртвом. Атрибуција Христос-Мојсије веома је честа у црквеном песништву. Такође, слика преласка Црвеног мора, као чуда и несвакидашњег догађаја, пореди се са бесеменим зачећем Пресвете Богородице и Христовим рођењем: као што је Израиљ прешао Црвено море које се затим вратило и потопило фараонове војнике, тако је Марија, иако девојка, силом Божијом затруднела и родила Сина, иако је и пре, али и после Његовог рођења била и остала девојка. Истовремено, овај догађај представља и почетак јеврејске историје у Обећаној земљи у коју их је Мојсије извео, дакле, почетак нове епохе Израиља. Истиче се моћ и сила Божија која чини једно такво чудо, какво је раздвајање Црвеног мора и прелазак Јевреја преко њега као по суху. Истовремено, сила Божија види се и у истребљењу Египћана, ранијих господара Јевреја.

Марко Пећи овај нови почетак Јевреја у Обећаној земљи повезује са Јефремовом младошћу и одлуком да постави нови почетак, почетак служења Цркви Христовој, а кроз њу и људима. Он поставља добар почетак од својих младићких дана (*Божанских зајовести Христових / од младости, оче, љубишељ био јеси; У младости мудрости / Христос дарова ти*) (Богдановић 1986: 176), као што је излазак Јевреја из Египта био нови почетак у историји народа. Он земаљско одбацује и Христос му дарује вечно богатство, као што Јевреји одбацују фараона и Египат и добијају Обећану земљу.

Друга песма канона, као што смо рекли, постоји само у богослужењу Часног поста. Она кореспондира са другом Библијском песмом која је преузета из Пете књиге Мојсијеве, или Књиге Поновљених Закона, глава 32, стихови 1–44. Основна мисао ове Библијске песме тиче се отпадништва од Бога и поновног давања Закона након покајања Јевреја. Јевреји су чак отишли толико далеко да су лажним боговима – идолима приносили жртву. Након покајања, Бог показује своју милост према Њима и поново им даје Закон. С обзиром на чињеницу да су грех и покајање главне поетске карактеристике друге Библијске песме, јасно је због чега се она пева искључиво у време Часног поста, време покајања и преумљења.

Трећа Библијска песма, позната и под називом „Молитва Ане, мајке Самуила пророка”, за своју основну мисао има прослављање свемоћи и чуда Божијих, посебан акценат стављајући на домострој спасења који има у виду спасење свих људи. У песми се истиче слика парадокса (*Који се исцунеше хлебом, лишише се / и љадни населише земљу; / јер нерођиња роди седам, / и многодетна изнеможе*) (Богдановић 1986: 177) која прасликује Божије спасење које ће се догодити свим људима. Тирадама хагиографског карактера Марко Пећи повезује тематику са Библијском песмом. Јерарх се духовно рађа у пустињи, у молитви, прима духовно семе у својој души, узводи себе у град духовни. Резултат тога је уздизање на патријарашки трон.

Четврта Библијска песма преузета је из књиге пророка Авакума, глава трећа, стихови 2–19. Авакум у пророчком магнуењу сагледава највећу хришћанску тајну – оваплоћење Христово и његов кеносис, тј. унижење Његове Божанске природе у личности Богочовека. Он види Његову врлину, хвалу, Његово блистање попут светлости (*Покри небеса врлина Његова, / и хвале Његове јуна је земља. / И сијање Његово биће као светлости*) (Авак. 3, 3). Све ово користи и Марко Пећи у *Служби папшијарху Јефрему*, истичући Јефремово задобијање врлина и самога Христа, чиме је засијао свету и постао учитељ вере (*Врлине Божанствено благо / у свом срцу сшекао јеси / бисера пресветила, Христа*) (Богдановић 1986: 178). Марко непосредно упоређује Јефрема са Христом (*Милости погодети се, прейодобни, / Оној Који је збој милости многе / на земљу као странац дошао, / Његових зајовести извршишељ / сваком си милости пружао*) (Богдановић 1986: 178), истичући његово милосрђе

према ближњима, као што и Авакум сагледава милост Божију према људском роду у икономији спасења (*Кад дође време јавићеш се, / кад се пошресе душа моја, / у њеву – милости ћеш споменути*) (Авак. 3, 2).

Пета Библијска песма такође је преузета из пророчког списка, овога пута из књиге пророка Исаије, глава 26, стихови 9–20. Књига пророка Исаије заузима веома значајно место у прасликовању јеванђељских догађаја, толико значајно да је у светоотачкој литератури позната и под називом „старозаветно Јеванђеље”. Конкретно, овај део књиге пророка Исаије који је препознат као Библијска песма говори о васкрсењу из мртвих као крајњем циљу Христовог оваплоћења (*Васкрснуће мртви, и устаће који су у гробовима, / и обрадоваће се који су на земљи*) (Ис. 26, 19). Марко Пећи приказује Јефрема у петој песми, имајући у виду управо пророчки карактер ове Библијске песме. Јефрем попут пророка стиче Божанско знање, озарен благодаћу Духа (Светога), он просветљује своју душу Боговиђењем и постаје дом Божији.

Шеста песма блиска је претходној, петој песми, јер и она говори о васкрсењу из мртвих. Овога пута узевши пример из књиге пророка Јоне (2, 3–11), васкрсење из мртвих и избављење људског рода осуђеног на смрт и пропадљивост нуди се слушаоцу/читаоцу кроз праслику Јониног страдања у утроби морске немани, у „утроби ада”. Јона виче и вапије и Господ га чује, Јона страда и Господ га избавља, Јона трпи, али се сећа Господа – све су ово старозаветне праслике које илуструју људски род након адамовског пада, који чека свог Бога и Спаситеља. И Јефрем се избавља из „утробе ада” захваљујући Богу, тј. како каже Марко Пећи, „Божанственом мудрошћу”, дакле, самим Христом-Премудрошћу Божијом (Софијом). Страдање које је удес сваког човека, па и Јефрема, јесу греси који га обременују. Он се против њих бори „правдом и мудрошћу, мужаством крепким и целомудреношћу”, врлинама од којих у животу „ничег потребнијег нема”.

Седма и осма Библијска песма на јутарњем богослужењу имају исти извор: то је књига пророка Данила, глава трећа. Стихови од 26. до 56. носе назив „Песма Азаријина” и поју се као седма песма, а од 57. до 88. називају се „Песма три младића у вавилонској пећи” и певају се као осма Библијска песма. У седмој песми износи се похвала тројице младића Богу која гаси пламен у огњеној пећи. Младићи истичу грехе својих Отаца и разорени Јерусалим, моле Бога за милост, док анђео силази у пећ и гаси пламен и он бива као роса, а затим хвале Бога речима: *Благословен си...* Покајање младића и потенцирање грехова њихових предака, као и Божија интервенција и њихово спасавање из огњене пећи, такође, носе крсно-васкрсни карактер, какав смо видели у претходним Библијским песмама.

И Јефрем у младости показује мудрост, као три младића у Вавилону. Овом мудрошћу касније је украсио патријарашки престо. Он сведочи Христа и приводи Му људе, као што су младићи сведочили Бога. Сви тропари ове песме завршавају се речима из Библијске песме: *Благословен Бој Ошца наших!*, чиме се јасно показује утицај светописамског текста.

Осма песма наставља се на седму, и даље прослављајући Бога и Његово спасавање света три младића у Вавилону. Овде читава природа узноси славу и похвалу Богу, од анђела, преко људи и животиња, биљака, па све до неживе природе, природних појава и мртвих људи. Христово васкрсење из мртвих дотакло се свеукупне творевине: и живе и неживе, у свим вековима и временима. Ово узношење (= приношење) похвале Богу потенцира се и у Марковом химнографском саставу: Јефрем приноси Богу подвиге: борбу, храброст, свештене напоре, смирење и похвалу на самртничкој постељи, а у последњем тропару верни приносе Богу самог Јефрема, као молитвеника. И овде, као и у претходној песми, сви тропари се завршавају речима: *Господа појше дела и преуносише у све векове!*

Девета и последња Библијска песма једина је новозаветна песма у канону на јутрењу. Састоји се из две песме, обе преузете из Јеванђеља по Луки, глава прва, стихови 46–56 и 68–89. Прва песма, под називом Песма Богородице, говори о одговору Пресвете Богородице на благовест Архангела Гаврила о зачећу Сина Божијег од Духа Светога. Маријине речи сведоче спремност људског рода да прихвати обећање дато Израиљу, које су током векова наслућивали пророци, о доласку Месије који ће спасити људе. Велико поштовање које се у Цркви и теологији указује Богородици резултирало је посебним односом према прослављању Дјеве Марије. Зато се ова песма пева посебно свечано, праћења кађењем и звонима.

Други део девете песме, познатији под називом Молитва Захарије, оца Претечиного, садржи Захаријине пророчке речи приликом благосиљања свог новорођеног сина о доласку Спаситеља Христа и избављењу изабраног народа од ропства, и то, како ће се испоставити, ропства греху и пропадљивости. Његов син је последњи пророк Вишњега, због чега је и назван Претеча.

Као што Богородица узноси похвалу Богу и Захарија благосиља дете, тако Црква у деветој песму узноси похвалу Јефрему. Његове часне мошти грле његова чеда, па и сам патријарх Сава, његов наследник. Јефрема преносе и сахрањују у велику цркву, тј. Пећку патријаршију, која узвикује речима Богородице: Велича слава моја Господа што ми даде женика мог и пастира!

4. ЗАКЉУЧАК

Вишевековна старост хришћанског богослужења, различите промене у животу Цркве, пре свега оне драматичне и трауматичне, као и повезаност и исходиште (макар одређених његових делова) са јеврејским храмовним и синагогалним богослужењем, довели су до тога да данас не препознајемо значење и смисао онога што у Цркви читамо и певамо. Ово се нарочито примећује приликом састављања нових служби светима, када химнографи треба да ускладе своје саставе са оним деловима богослужења који су у њему стални и непроменљиви.

Иако је *Служба патријарху Јефрему* Марка Пећког настала пре нешто више од шест стољећа (Трифуновић 1970: 304–305), тј. релативно недавно, узимајући у обзир време настанка Библијских песама, ипак се може пратити главна мисао коју нам саопштавају Библијске песме: кроз читаву историју јеврејског изабраног народа чувала се и развијала пророчка истина о доласку Месије, Сина Божијег, који ће спасити људе. Ова истина интерпретирана је током историје на различите начине зависно од околности у којима су се Јевреји налазили, често као разрешење политичке ситуације или, пак, избављење у временима ратова и природних катастрофа. Треба имати у виду да је она била пророчки најављена, дакле магловито, нејасно. Па ипак, рођењем Исуса Христа и Његовим васкрсењем из мртвих, Он је препознат управо као тај Месија који избавља и спасава људски род, и то од греха и смрти.

Повезујући и додајући појању Библијских песама тропаре канона који говоре о животу и подвигу патријарха Јефрема, Марко је морао да усклади епизоде из његовог живота са овим основним смислом библијских тирада које се певају. Са једне стране, ту су историјски подаци и сведочанства савременика о Јефремовом животу, међу којима је и Марко Пећки био један од њих, а са друге хришћанска вера у долазак Месије и васкрсење. У овом кључу, дакле, Марко сагледава Јефремов живот и делатност. Почевши од најраније младости, истичући карактеристичне догађаје који су га привукли Цркви, преко његовог подвизавања на Светог Гори Атонској, затим преласка у Србију и живота у испосници крај манастира Високих Дечана, па све до доласка на патријарашки престо и управљања Црквом, Марко у свеукупном Јефремовом подвизавању види његов крстоваскрсни пут и жртву, упоређујући је са Христовим путем и жртвом. Крећући се између ове две литице, једне историјске и овоземаљске, а друге библијске и светописамске, Марко вешто управља ток свог приповедања, показујући да је разлог Јефремовог прослављања и поштовања управо у његовој сличности са испуњењем обећања о спасењу човечанства.

Литература

Богдановић 1986: Д. Богдановић, *Шест писаца XIV века*, Београд: Просвета, Српска књижевна задруга.

Бужињска, Марковски 2009: А. Бужињска, М. П. Марковски, *Књижевне теорије 20. века*, Београд: ЈП Службени гласник.

Воскренский 1882: Г. Воскренский, „Славянския рукописи хранящийся въ заграничныхъ библиотекахъ: Берлинской, Пражской, Венской, Люблианской, Загребской и двухъ Белградскихъ”, № 1, 1882, 115, *Сборникъ отделения русскаго языка и словесности Императорской академии наукъ*, томъ XXXI, Санкт-Петербургъ.

Глумац 1999: Д. Глумац, *Библијска археологија*, Београд: Богословски факултет.

- Епископ Марко Пећи 1986: Епископ Марко Пећи, *Служба патријарху Јефрему*, у: Д. Богдановић, *Шест писаца XIV века*, Београд: Просвета, Српска књижевна задруга, 171–187.
- Желтов 2017: М. С. Желтов, священник, „Катавасия”, *Православная энциклопедия*, Т. 31, Москва: Церковно-научный центр, 641–643.
- Jagić 1873: V. Jagić, „Tipik Romanov. Rukopis nekoć hilandarski, sad berlinski”, *Starine*, V, 37.
- ЛБЕ 2018: *Лексикон библијске еџезезе*, прир. Р. Кубат и П. Драгутиновић, Београд: Православни богословски факултет Универзитета, Библијски институт, Службени гласник.
- Лич 1988: E. Leach, *Strukturalističke interpretacije biblijskog mita*, Zagreb: August Cesarec.
- Милин 1991: Д. Милин, *Увод у Свето Писмо Сџарој Завеџа (оџиџи геџ)*, Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Мирковић 1918: Л. Мирковић, *Православна литурџика или наука о богослужењу Православне источне цркве*. 1, Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија.
- Мирковић 1956: Л. Мирковић, „Романов Типик”, Нови Сад, *Зборник за друштвене науке*, 13–14, Нови Сад, 117–136.
- Никац 2004: Никац, Хаџи Драгољуб Стојановић, *Кумран и есени: записи са Мртвог мора*, Београд: Богословски факултет Српске православне цркве.
- Пентковский 2003: А. М. Пентковский, „Иерусалимский типикон в Константинополе в Палеологовский период”, *Журнал Московской Патриархии*, 5, Москва, 77–87.
- Пентковский 2012: А. М. Пентковский, „Иерусалимский устав”, *Православная энциклопедия*, Т. 21, Москва: Церковно-научный центр, 504–506.
- Симић 2010: П. Симић, *Хиландарски типик монаха Романа 1331. година*, Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке.
- Скабалланович 1910: М. Скабалланович, *Толковый Типикон*, Киев.
- Стојановић 1902: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи I*, Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Стојановић 1905: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи III*, Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Ткаченко, Желтов 2009: А. А. Ткаченко, М. С. Желтов, „Библейские песни”, *Православная энциклопедия*, Т. 5, Москва: Церковно-научный центр, 62–71.
- Трифуновић 1970: Ђ. Трифуновић, *Стара српска црквена поезија; Белешке о делима у Србљаку*, Београд: Српска књижевна задруга, 7–93.
- Трифуновић 1987: Ђ. Трифуновић, „О настанку списа светога Саве у светлости неких агиолошких појединости”, *Богословље*, XXXI (XLV), 1, Београд, 65–70.
- Трифуновић 1990: Ђ. Трифуновић, *Азбучник српских средњовековних књижевних појмова*, Београд: Нолит.
- Харингтон 1993: W. J. Harrington, *Uvod u Novi Zavjet. Spomen ispunjenja*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Dorde Lazarević / THE STRUCTURE OF CANON AT ORTHROS THROUGH THE EXAMPLE OF THE SERVICE TO HOLY PATRIARCH JEFREM

Summary / The paper shows the connection between the Biblical canticles and canons at orthros, the most important and most solemn part of this church service, through the example of *The Service to Holy Patriarch Jefrem* by the medieval poet, bishop Marko Pečki. The analysis of the structure of canon at orthros, a liturgical hymn that belongs to the corpus of old Serbian literature, indicates the possibilities of connecting the Biblical text with Serbian medieval texts and its influence on them. Connecting Biblical canticles with the hymns of canon is achieved through *irmos*, an introductory stanza inspired by the contents of the Holy Bible which links the events from the hagiography with the basic meaning of the Biblical text.

Key words: Biblical canticles, *The Service to Holy Patriarch Jefrem*, Marko Pečki, canon, troparion, orthros

Примљен: 26. септембра 2020.

Прихваћен за штампу новембра 2020.